

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.14

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ (СЛІДЧИХ) РОЗШУКОВИХ ДІЙ І ВИКОРИСТАННЯ ЇХ СУДОМ ЯК ДОКАЗІВ

EVALUATION OF THE RESULTS OF THE INVOLVING INVESTIGATIVE ACTIONS AND THEIR COURT USE AS THE EVIDENCE

Ахтирська Н.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена практичним питанням використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Регламентация в нормах Кримінального процесуального кодексу України, в підзаконних актах по-різному тлумачиться та застосовується на практиці. Дискусійними питаннями є обов'язок відкриття матеріалів сторонам процесу (протоколів негласних слідчих (розшукових) дій і постанов, ухвал, що дають дозвіл на їх проведення), момент розкриття (після закінчення досудового розслідування чи в суді після зняття грифу таємності); використання результатів в інших кримінальних провадженнях, щодо інших осіб і щодо злочинів меншої тяжкості в разі зміни кваліфікації.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, постанова прокурора, ухвала слідчого судді, аудіовідеоспостереження за особою, оперативна закупка, гриф таємності, розкриття матеріалів сторонам процесу.

Статья посвящена практическим вопросам использования результатов негласных следственных (розыскных) действий. Регламентация в нормах Уголовного процессуального кодекса Украины получила разное толкование на практике. К дискуссионным вопросам относится обязанность раскрытия материалов сторонам процесса (протоколов негласных следственных (розыскных) действий и постановлений, определенных, дающих право на их проведение), момент раскрытия (после окончания досудебного расследования или в суде после снятия грифа секретности); использование результатов в других уголовных производствах, в отношении иных лиц и других менее тяжких преступлений при переквалификации.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, постановление прокурора, определение следственного судьи, аудиовидеоконтроль за лицом, оперативная закупка, гриф секретности, раскрытие материалов сторонам процесса.

The article is devoted to practical issues of using the results of secret investigative (investigative) actions. The regulation in the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine, received a different interpretation in practice. Discussion issues include the obligation to disclose materials to the parties to the process (protocols of secret investigative (search) actions and decisions, definitions giving the right to conduct them), the time of disclosure (after the end of the pre-trial investigation or in court after the secrecy is lifted); use of results in other criminal proceedings, in relation to other persons and other less serious crimes during the retraining. The criterion for the admissibility of evidence is that they are known to the parties to the process prior to the commencement of the consideration of the case in court. Decisions of the European Court of Human Rights indicate that this is a guarantee of a fair trial. Also, in accordance with the principle of equality of the parties, the prosecution party is not entitled to conceal, not provide the accused with materials available to her or available to her, which may help the accused to be released from criminal liability or to receive a less severe sentence. In violation of the current legislation, sometimes in the indictments contain "evidence" obtained as a result of an illegal interrogation, veiled under audio-video control of the person. For the formation of practice it is necessary to make a decision on this matter by the Grand Chamber of the Supreme Court.

Key words: covert investigative (investigative) actions, the decision of the prosecutor, the determination of the investigating judge, audio-video control for the person, operational procurement, classification, disclosure of materials to the parties to the process.

Однією з новел чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України стало унормування проведення негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. У главі 21 КПК України ретельно наведено класифікацію вказаних дій, порядок ініціювання, погодження, розкрито процедуру судового контролю [1]. Загальні засади та єдині вимоги до організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) слідчими органів досудового розслідування або за їхнім дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами, а також використання їх результатів у кримінальному провадженні містяться в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [2]. Водночас у судовій практиці виникла низка питань, пов'язаних з оцінюванням законності проведення НСРД та використанням їх як доказів.

По-перше, очевидною є недопустимість доказів, отриманих під час проведення НСРД, у зв'язку з невідкриттям у порядку ст. 290 КПК України постанови прокурора й ухвали слідчого судді апеляційного суду про проведення НСРД.

Відкриття в умовах публічного та гласного апеляційного судового розгляду окремих матеріалів кримінального провадження, які існували на момент звернення до суду з обвинувальним актом, але не були відкриті стороні захисту, не означає їх автоматичну допустимість, оскільки критерієм допустимості доказів є не лише законність їх отримання, а й попереднє відкриття матеріалів іншій стороні до їх безпосереднього дослідження в суді. Конституцією України задекларовано, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності винності особи тлумачаться на її користь (ч. 3 ст. 62) [3]. У статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж

розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [4]. Система справедливого судочинства має інтегративний характер стосовно інших конвенційних прав і гарантій, слугує своєрідним підґрунтям для існування ще принаймні кількох принципів – презумпції невинуватості, змагальності й принципу процесуальної рівності сторін. Їх доказовий аспект з питань якості доказів насамперед стосується питання, чи була особа засуджена «відповідно до закону», з огляду на що в практиці Європейського суду сформульовано окремі положення щодо допустимості доказів у судовому провадженні. Так, на необхідності надання доступу стороні захисту до матеріалів, які стосуються НСРД, як гарантії справедливого судового розгляду йдеться в рішенні Європейського суду «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства» від 27 жовтня 2004 року, в якому зазначено, що, відповідно до вимоги справедливості, передбаченої ст. 6 Конвенції, прокуратура мала ознайомити захист з усіма доказами у справі як на користь, так і проти обвинуваченого, те, що в указаній справі цього не зроблено, призвело до недоліків судового розгляду [5].

Також, відповідно до принципу рівності сторін, сторона обвинувачення не вправі приховувати, не надавати обвинуваченому матеріали, що перебувають у неї або доступні їй, які можуть допомогти обвинуваченому звільнитися від кримінальної відповідальності чи отримати менш суворий вирок. Це право (і, відповідно, обов'язок держави) підтверджено у справі «Джасперс проти Сполученого Королівства» від 16 лютого 2000 року [6]. Таке правило стосується й матеріалів, які можуть викликати сумнів щодо доказів, наданих обвинувачем.

У справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року Європейський суд з прав людини зазначив, що принципово визначати, чи можуть певні види доказів, наприклад, докази, здобуті в незаконний спосіб, бути допустимими й чи справді заявник був винним, не є завданням Суду. Він повинен вирішити питання про те, чи було справедливим провадження у справі загалом, включаючи спосіб, у який здобуті докази (див. рішення у справі «Аллан проти Сполученого Королівства») [7]. Водночас Європейський суд зауважив, що в цьому контексті необхідно, зокрема, враховувати й питання про те, чи надано заявникові можливість спростувати достовірність доказів і заперечити проти їх використання. Якість доказів також береться до уваги, а також те, чи породжують обставини, за яких вони здобуті, будь-які сумніви щодо їх надійності й точності («Ялох проти Німеччини») [8].

У Постановках Верховного Суду України від 16 березня 2017 року № 5-364ксл6 і від 12 жовтня 2017 року № 5-237ксл7 сформульовано правовий висновок щодо застосування норми права, передбаченої ч. 12 ст. 290 КПК України, що полягає в такому. Невідкриття матеріалів сторонами в порядку цієї статті є окремою підставою для визнання таких матеріалів недопустимими як доказів. Водночас відкриття, окрім протоколів, у яких зафіксовано хід і результати проведення певних дій, в обов'язковому порядку підлягають і матеріали, які є правовою підставою проведення таких дій (ухвали, постанови, клопотання), що забезпечить можливість перевірки стороною захисту й судом допустимості результатів таких дій як доказів.

При цьому зазначено, що чинний КПК України не містить заборони для сторін кримінального провадження представляти в суді матеріали, не відкриті одна одній. Заборона адресована суду, який, згідно з ч. 12 ст. 290 КПК України, не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. Надання стороною обвинувачення в суді матеріалів, до яких не надано доступ стороні захисту, і долучення їх як доказів на стадіях судового розгляду пору-

шують право обвинуваченого на захист, оскільки змушує його захищатися від так званих нових доказів без надання достатніх можливостей і часу для їх спростування. Отже, факт ознайомлення з матеріалами справи після закінчення розслідування не є достатнім для відстоювання стороною захисту своєї позиції в кримінальному процесуальному змаганні. За таких умов, коли стороні обвинувачення відомі всі докази, а сторона захисту не володіє інформацією про них до завершення розслідування, порушується баланс інтересів у кримінальному процесі. Частина 12 ст. 290 КПК України фактично передбачає кримінальну процесуальну санкцію стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів. Вона полягає в тому, що в майбутньому суд не має права допустити відомості як докази в невідкритих матеріалах.

Як свідчить аналіз судової практики, в деяких випадках лише під час апеляційного розгляду знімається гриф секретності, копія постанови про проведення НСРД розсекречується. У такому разі постановою прокурора про проведення НСРД була відома стороні обвинувачення на час звернення до суду з обвинувальним актом, проте вона не була долучена до матеріалів кримінального провадження та не надавалась стороні захисту під час відкриття матеріалів. В окремих випадках й ухвали слідчого судді апеляційних судів про дозвіл на втручання у приватне спілкування на момент відкриття слідчим матеріалів досудового розслідування стороні захисту також не надаються. Отже, зазначені вище постановою прокурора й ухвали слідчого судді апеляційного суду, які встановлювали обставини процесуального характеру, що мали значення під час оцінювання допустимості використання отриманих у результаті НСРД фактичних даних як доказів у кримінальному провадженні, мають бути оцінені судом за участю сторін кримінального провадження в сукупності з протоколами НСРД. При цьому відкриття в умовах публічного і гласного апеляційного судового розгляду окремих матеріалів кримінального провадження, які існували на момент звернення до суду з обвинувальним актом, але не були відкриті стороні захисту, не означає їх *автоматичну допустимість*, оскільки, за КПК України, критерієм допустимості доказів є не лише законність їх отримання, а й попереднє відкриття матеріалів іншій стороні до їх безпосереднього дослідження в суді.

При цьому ч. 1 ст. 87 КПК України встановлено, що докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав і свобод людини, внаслідок якого такі відомості отримані. Очевидно, що за таких обставин необхідно виключати посилання на матеріали, отримані в результаті НСРД, як на докази [9].

По-друге, якщо в матеріалах кримінального провадження відсутні постанови апеляційного суду про проведення оперативно-розшукових дій (далі – ОРД) і стороною обвинувачення суду не надано їх копії, так як питання про скасування грифу секретності цих постанов не вирішувалося, то суди позбавлені можливості перевірити й достовірно встановити, які конкретно оперативно-розшукові заходи санкціоновані судом, щодо кого конкретно, на який строк і чи діяли правоохоронні органи в межах і в спосіб, передбаченими цими судовими рішеннями.

По-третє, в порушення чинного законодавства подеколи в обвинувальних актах містяться «докази», одержані в результаті проведення незаконного допиту, завуальованого під НСРД (аудіовідеоконтроль за особою). Так, спілкування в умовах СІЗО підозрюваних із слідчим прокуратури і трьома оперуповноваженими співробітниками поліції, які розслідували злочини, в жодному разі не можна

визнати негласною слідчою (розшуковою) дією аудіо-, відеоконтролем особи, оскільки учасники такого спілкування не мали жодних підстав уважати, що спілкування є приватним (про це свідчить, зокрема, прохання одного з підозрюваних під час такого «приватного» спілкування надати йому адвоката, в чому йому відмовлено).

По-четверте, не можна погодитися з позицією прокурорів, які, оскаржуючи вироки на підставі того, що суд визнав результати ОРД недопустимими, хоча ці самі докази в інших кримінальних справах (щодо інших осіб) визнано належними та допустимими доказами. Відповідно до ст. 90 КПК України, під час вирішення питання про допустимість доказів преюдиціальне значення для суду має лише рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили та яким встановлено порушення прав людини й основоположних свобод, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Отже, суд не має права під час оцінювання допустимості доказів керуватись оцінюванням допустимості цих доказів іншим судом, під час розгляду іншого кримінального провадження відносно інших осіб [10].

По-п'яте, докази в результаті проведення НСРД є недопустимими, якщо вони отримані в іншому кримінальному провадженні, а в матеріалах іншого провадження відсутня ухвала слідчого судді про використання відповідних доказів у цьому провадженні згідно зі ст. 257 КПК України. Так, суд з'ясував, що обвинувачення А. та Б. за ч. 2 ст. 307 КК України переважно ґрунтується на доказах, отриманих у результаті проведених негласних слідчих (розшукових) дій відносно інших осіб і в ході здійснення досудового розслідування відносно іншої особи. Негласні слідчі дії щодо А. та Б. не проводились, дозвіл надано на здійснення оперативної закупки наркотичного засобу в особи Д. У матеріалах кримінального провадження відсутня відповідна ухвала слідчого судді про використання результатів указаних негласних слідчих дій в іншому кримінальному провадженні, як того вимагає ст. 257 КПК України, тому всі докази, здобуті внаслідок проведених негласних слідчих дій відносно інших осіб, правильно визнавати недопустимими [11]. Така позиція узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, яка, відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, застосовується під час розгляду справ як джерело права [12]. Зокрема, вказаний суд у рішенні від 5 лютого 2008 року у справі «Раманаускас проти Литви» (скарга № 74420/01) наголошував, що докази, одержані за допомогою застосування спеціальних методів розслідування, можуть уважатися допустимими за умови наявності адекватних і достатніх гарантій проти зловживань, зокрема чіткого й передбачуваного порядку санкціонування, здійснення відповідних оперативно-слідчих заходів і контролю за ними (рішення Суду від 6 вересня 1978 року у справі «Класс та інші проти Німеччини», від 26 жовтня 2006 року у справі «Худобін проти Росії» (скарга № 59696/00) [13].

Для визнання доказів, одержаних у рамках проведення НСРД в інших провадженнях, щодо інших осіб, має значення також момент її постановлення. У вказаному рішенні «Раманаускас проти Литви» зазначено, що питання щодо допустимості доказів у справі – це насамперед предмет регулювання національного законодавства та, як правило, саме національні суди уповноважені давати оцінку наявним у справі доказам. Згідно зі ст. 257 КПК України, якщо в результаті НСРД виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в цьому кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

По-шосте, не припустимо використання результатів НСРД у вигляді контролю за вчиненням злочину, проведеного щодо злочину, перекваліфікованого з тяжкого на злочин середньої тяжкості. Так, судом першої інстанції встановлено, що негласні слідчі дії у вигляді контролю за вчиненням злочину, відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України, можуть проводитись щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Проте інкриміноване обвинуваченому кримінальне правопорушення перекваліфіковане з ч. 3 на ч. 1 ст. 368 Кримінального кодексу (далі – КК) України, тобто в день учинення інкримінованого правопорушення [14].

По-сьоме, докази, одержані в результаті підбурювання до злочину, є недопустимими, а тому суди мають перевірити твердження щодо наявності в діях працівників правоохоронних органів ознак провокації злочину, що відповідає позиції Європейського суду з прав людини, викладеній у справах «Ваньян проти Росії» [15], «Тейксейре де Кастро проти Португалії» [16]. Про наявність ознак «підбурювання» в одному з кримінальних проваджень щодо наркотрафіку свідчило те, що стосовно особи, яка брала участь у проведенні оперативних закупок, здійснювалося досудове розслідування за фактом учинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, що може свідчити про певну залежність зазначеної особи від правоохоронних органів. Також щодо цієї особи безпідставно застосовано заходи забезпечення безпеки, а наданий із цього приводу доказ (повідомлення про застосування заходів безпеки) є недопустимим, оскільки не передбачений кримінальним процесуальним законом і не містить підстав для прийняття такого рішення. Так, в одному з проваджень клопотання про залучення такої ухвали прокурор заявив перед судовими дебатами, ухвала винесена майже через півтора року після завершення досудового розслідування в порядку ст. 257 КПК України про надання дозволу на використання результатів негласних слідчих дій в іншому кримінальному провадженні. Крім того, цей доказ не був відкритий стороні захисту, на що вказано прокурору всіма учасниками процесу та судом під час розгляду його клопотання.

Як уже відзначено, беззаперечною є необхідність відкриття матеріалів сторонам провадження. Водночас неодностайною є судова практика щодо моменту відкриття ухвали слідчого судді стосовно проведення оперативно-розшукових заходів в апеляційному суді. Так, під час досудового розслідування працівниками СБУ здійснювався негласний контроль за переміщенням особою прекурсорів (псевдофедрину та пігулок «Судафет») через митний кордон України з приховуванням їх від митного контролю. Відповідно до отриманої інформації, в зоні митного контролю пункту пропуску «Ягодин» слідчим УСБУ в присутності понятих за участю старшого державного інспектора-кінолога митниці та начальника другого кінологічного відділення відділу прикордонної служби «Рівне», а також водіїв цього автобуса, оператора відеозйомки проведений огляд автобуса, на якому слідував указаний громадянин, у ході якого виявлено й вилучено в сміттєвому баку автобуса шкарпетку, в якій знаходились 415 пігулок, і з митного поста «Ягодин» – заповнену від руки митну декларацію на ім'я затриманого.

Засуджений, оскаржуючи обвинувальний вирок, уважав, що допущене порушення права на захист у зв'язку з недотриманням судом апеляційної інстанції вимог ст. 290 КПК України щодо обов'язковості відкриття стороні захисту матеріалів досудового розслідування.

Відповідно до ч. 2 ст. 290 КПК України, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, що самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня

винуватості обвинуваченого чи сприяти пом'якшенню покарання. Із цього положення є два винятки, що відображені в КПК України. Перший із них зазначений у ч. 11 ст. 290 КПК України, згідно з якою сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одне одній додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду. Другий випадок регламентований у ч. 3 ст. 404 КПК України, яка передбачає можливість дослідження судом апеляційної інстанції доказів, що не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо: 1) про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або 2) якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується.

На момент відкриття матеріалів сторонам у порядку ст. 290 КПК України вже була в матеріалах кримінального провадження довідка голови апеляційного суду, в якій зазначено, що, згідно з вимогами ч. ч. 1, 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ухвалою слідчого судді давався дозвіл на оперативно-розшукові заходи: аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. Під час апеляційного розгляду, згідно з актом, знято гриф секретності й копію вказаної ухвали слідчого судді розсекречено. Направлено її супровідним листом заступником начальника ВБКОЗ УСБУ прокурору та надано останнім апеляційному суду. У судовому засіданні копія ухвали слідчого судді Апеляційного суду надана стороні захисту та досліджена судом. На думку суддів ККСВС, прийняте судом апеляційної інстанції рішення про долучення копії ухвали слідчого судді до матеріалів кримінального провадження є обґрунтованим [17].

Вирішуючи питання щодо можливості визнавати як докази протокол НСРД без надання постанови прокурора про контроль за вчиненням злочину, ККСВС указав, що доводи прокурорів, що стороною обвинувачення не надано суду постанову прокурора про контроль за вчиненням злочину та ухвалу апеляційного суду про надання дозволу на проведення НСРД, у зв'язку з тим що вони є процесуальними документами, а не доказами, а в складених на їх підставі протоколах проведених НСРД, які є доказами, є

посилання на ці документи, не відповідають вимогам кримінального процесуального закону, оскільки з урахуванням зазначеного суд був позбавлений можливості встановити, які конкретно НСРД санкціоновані слідчим суддею, на який строк і чи діяли правоохоронні органи в межах і в спосіб, передбачений відповідними судовими рішеннями, тобто з достатньою повнотою з'ясувати правові підстави та порядок застосування заходів, що тимчасово обмежували конституційні права і свободи, що становить основний критерій допустимості їх результатів як дже-рела доказів [18].

З наведеного аналізу судової практики можна зробити висновок про неоднозначність тлумачення результатів використання НСРД. Так, перевіркою матеріалів кримінального провадження встановлено, що сторони захисту не було відкрито матеріали, які стали правовою підставою проведення негласних слідчих дій (ухвали суду про проведення негласних слідчих дій у цьому кримінальному провадженні), що, відповідно до правового висновку, викладеного в Постанові Верховного Суду України від 16 березня 2017 року № 5-364ксл6, позбавляє правового сенсу відкриття таких матеріалів як додаткових під час судового розгляду, нівелює перевірку відомостей, які містяться в них, а також результатів проведення таких дій на предмет допустимості, оскільки тягне за собою за цих підстав автоматичне визнання їх недопустимими доказами.

На відміну від правового висновку, викладеного в Постанові Верховного Суду України від 16 березня 2017 року у справі №5-364 ксл6, колегія суддів ККСВС вважає, що процесуальні документи, які стали правовою підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання), не були відкриті стороні захисту на момент звернення до суду з обвинувальним актом, оскільки вони не були в розпорядженні сторони обвинувачення, за наявності відповідного клопотання, можуть бути відкриті під час судового розгляду в суді першої чи апеляційної інстанцій [18].

Із цього приводу варто лише зазначити, що практика застосування новел чинного законодавства органами досудового розслідування та судом буде виявляти як ефективність, так і суперечливість норм, що слугуватиме подальшому вдосконаленню КПК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.
3. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Постановление ЕСПЧ от 27 октября 2004 года «Эдвардс (Edwards) и Льюис (Lewis) против Соединенного Королевства». URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/20461073/>.
6. Постановление ЕСПЧ от 16 февраля 2000 года № 27052/95 «Джаспер (Jasper) против Соединенного Королевства». URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/18592416/>.
7. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України», рішення ЄСПЛ від 21.04.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/974_683.
8. Постановление ЕСПЧ от 11 июля 2006 г. «Яллох против Германии» (Jalloh v. Germany). URL: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/5>.
9. Постанова ВС. Справа № 649/1028/15-к. URL: www.court.gov.ua.
10. Постанова ВС від 24 травня 2018. Справа № 332/2781/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74409389>.
11. Постанова ВС від 21 березня 2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7>.
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/T063477.html.
13. Постановление ЕСПЧ от 5 февраля 2008 г. «Раманаускас против Литвы». URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a-2/postanovlenie-espch-ramanauskas-protiv-lit>.
14. Постанова ВС від 07.06.2018. Справа № 604/1071/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74630432>.
15. Постановление ЕСПЧ от 15.12. 2005 г. «Ваньян против России». URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a-2/postanovlenie-espch-vanyan-protiv-rossii>.
16. Постановление ЕСПЧ от 9 июня 1998 г. «Тейшера де Кастро против Португалии». URL: <https://echr.jimdo.com>.
17. Постанова ККСВС від 3 квітня 2018 року. Справа № 569/16305/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73219752>.
18. Ухвала про передачу на розгляд Великої Палати ВС від 05.07.2018. URL: www.court.gov.ua.